

תיאוריות של צדק חברתי ממ"ן 14

שאלה 1

א. נתחו מנקודת מבט של צדק פמיניסטי, באיזו מידה מוצדקים המהלכים שנוקטות אוניברסיטת סטנפורד ואוניברסיטאות אחרות, במטרה לקדם את ההשתלבות של נשים בלימודי מדעי המחשב, ומדוע? (10 נקודות)

אם פמיניזם פירושו החתירה לשוויון הזדמנויות פורמלי בין נשים וגברים, הרי שהפמיניזם כלול כבר בליברליזם הקלאסי, או לפחות הוא הולם את רוחו. אלא שמאז המחצית השנייה של המאה העשרים מתפתחת הגות פמיניסטית הניצבת בנפרד ואף מנגד לליברליזם הקלאסי, משמע שבעיני רבים כבר לא די בשוויון הזדמנויות פורמלי על מנת לשחררנו מאלפי שנות פטריארכיה. אדרבה: הביקורת הפמיניסטית אף חושדת שבנקודה זו בתולדותינו, הליברליזם רק משרת אינטרסים מיוחדים במסווה של הסדר אוניברסאלי. בעוד שהליברליזם מתנגד לדיכוי המנוסח בחוק, אין הוא נותן את הדעת לדיכוי המקובע בהרגלי החשיבה של הציוויליזציה שלנו; את מה שמושרש בהבניה החברתית של קטגוריות מגדריות נוכל לתקן באמת רק על-ידי רוויזיה רדיקלית באופן שבו אנו מסתכלים ומדברים על העולם. שוב לא נוכל להעמיד פנים, למשל, שכל עוד אינדיבידואלים פועלים באופן וולונטארי אין שום אי-צדק המצריך את התערבותנו: האם בחירתה הפרטית של אישה להיות עקרת בית איננה נובעת גם מכך שהמערכת הכלכלית שבחוץ נוצרה על-ידי גברים, נשלטת על-ידי גברים ומותאמת למען גברים, גם אם הבחירה להישאר בבית היא "וולונטארית"? אם נפקח את עינינו לדיכוי הבלתי פורמלי שעודנו נוכח בחברה שלנו, לא נוכל עוד לשים את מבטחנו בפילוסופיות הלסה פר (laissez-faire), אלא נצטרך לחפש יוזמות יצירתיות בתקווה לחולל תמורה תודעתית עמוקה.

יוזמה שכזו בדיוק מקדמת עתה אוניברסיטת סטנפורד, הנוקטת באמצעים שונים על-מנת להגביר את הנוכחות הנשית בתחום מדעי המחשב. בניגוד לליברליזם קלאסי, המתמקד בשוויון הזדמנויות ולא בשוויון של תוצאות (ואף מזהיר שהחתירה אחר שוויון של תוצאות פירושה הנדסה חברתית ולבסוף טוטליטריזם, כך אצל פרידריך האייק למשל), לאוניברסיטת סטנפורד לא די בכך שלימודי מחשבים פתוחים באותה מידה לגברים ולנשים במובן הטכני היבש. בחוג למדעי המחשב בסטנפורד נותנים גם את הדעת על מכשולים בלתי פורמלים הניצבים בפני סטודנטיות, ומגיב לכך

בצעדים הולמים בתקווה להגיע יום אחד לתוצאה יותר שוויונית מבחינת יחס בין הגברים ונשים בתחום המחשבים. החוג פועל אפוא להגביר את נגישותו לסטודנטים וסטודנטיות שהינם מתחילים גמורים בתחום, וכן עורך שינויים באופי הלימוד בכיתה: מתחרות עזה בין הסטודנטים לעבודה שיתופית בקבוצות, ומעיסוק מופשט בלוגיקה לדגש על הערך החברתי והאנושי של מדעי המחשב. על ידי כל זאת, החוג למדעי המחשב בסטנפורד מהדהד לא מעט רעיונות חשובים בהגות הפמיניסטית (גם אם לא את כולם, משום שיש קולות רבים ומנוגדים בפמיניזם). מעל הכל הוא משקף את התובנה המרכזית של הפמיניזם בימינו: שלמען שינוי חיובי ביחסים בין גברים לנשים בחברה שלנו יש צורך לא רק להסיר מגבלות פורמליות אלא גם להתייחס למכשולים בלתי פורמליים שמנציחים אי צדק בחברה שלנו.

ב. נתחו מנקודת מבט של גישת היכולות, באיזו מידה מוצדקים המהלכים שנוקטות אוניברסיטת סטנפורד ואוניברסיטאות אחרות, במטרה לקדם את ההשתלבות של נשים בלימודי מדעי המחשב, ומדוע. (10 נקודות)

גישת היכולות נועדה להתוות אתיקה גלובלית שתהיה לא רפה מדי אך גם לא חזקה מדי. החשש הוא שאם נחתור אחר אתיקה אוניברסלית ננסח לבסוף משהו כללי מדי – אתיקה המסוגלת להכיל כל מסורת אנושית אפשרית, ולכן בלתי-שימושית לשיפוט מוסריים – או שננסח משהו ספציפי מדי, וכנראה אתנוצנטרי, כך שנמצא את עצמנו דנים לכף חובה מגוון רחב של תרבויות זרות ביוהרה אימפריאליסטית. כנגד חשש זה (שמביע למשל הקהילתן מייקל וולצר) הוגים כמו אמרטיה סן, ומרתה נוסבאום בעקבותיו, מציעים שכן ניתן להצביע על סטנדרטים אוניברסליים שהינם מצד אחד אינפורמטיביים מספיק כדי להנחות אותנו בשאלות מוסריות אמיתיות, ומצד שני אינם יחסיים לתרבות מסוימת אלא נובעים מהמהות המשותפת לאנושות כולה. נוסבאום, למשל, מציעה רשימה של "יכולות אנושיות" שכל מסורת אתית טובה צריכה לכבד. השימוש במונח "יכולת" הוא בדיוק מה שאמור למנוע מהאתיקה הזו ליפול לאחד מן הקצוות שתוארו לעיל: אנו יכולים לקבוע בפסקנות שהסדר חברתי צודק חותר לאפשר לאינדיבידואלים את יכולותיהם האנושיות, אך בה בעת אנו נמנעים מלהכריע בשאלה באיזה אופן בדיוק אמור כל אדם לממש את יכולותיו. באופן זה יש לנו מצפן מוסרי חזק, אך אנו גם נותרים סובלניים לאורחות חיים שונים.

נוסבאום מציעה אפוא שמוסדות חברתיים צריכים לחתור לממש מינימום מסוים של יכולות אנושיות בסיסיות: היכולת לחיים, שלמות גופנית, הפעלת המחשבה והדמיון, שליטה, ועוד. לדעת